

**WIZERUNKI NA MONETACH AJNOS JAKO PRZEJAW EDUKACJI
I KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ W MIEŚCIE ANTYCZNYM**

Paulina Lebedowicz

Instytut Archeologii, Wydział Nauk Historycznych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Gagarina 11, 87-100 Toruń

E-mail: 296326@stud.umk.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0585-2152>

ABSTRAKT

Cel. Celem badań była analiza monet antycznych wybitych w Ajnos na przełomie lat 480-200 p.n.e., przede wszystkim ich funkcji jako nośnika informacji o przemianach polityczno-ekonomicznych w mieście.

Materiały i metody. Dokonano analizy zaobserwowanych zmian systemu wagowego wybijanych monet w kontekście przemian ekonomiczno-politycznych zachodzących w strefie Morza Egejskiego podkreślając znaczenie tych zmian dla określonych grup społecznych w polis. Przeprowadzono analizę przedstawień bóstw i znaków urzędniczych na monetach wyjaśniając ich rolę jako środka komunikacji społecznej. Dokonano także analizy stylistyczno-porównawczej monet pochodzących z innych obszarów Grecji celem określenia znaczenia i zasięgu zmian zaobserwowanych w emisjach monet Ajnos.

Wyniki. Przeprowadzone badania pozwoliły na potwierdzenie tezy zakładającej, że zmienność monet antycznych była wynikiem nie tylko naturalnej ewolucji i poprawienia umiejętności mennicznych, ale również odzwierciedleniem zmian politycznych lub handlowych w danym rejonie Grecji i równocześnie wewnętrznych zmian ekonomicznych polis.

Wnioski. Wyniki badań potwierdziły znaczenie interpretacji monet w kontekście odtworzenia i oceny zmian polityczno-ekonomicznych zachodzących w polis greckich. Analizy monet są również cennym źródłem umożliwiającym określenie chronologii i dynamiki tych zmian. Przeprowadzone badania udowodniły rolę monet jako czynnika integrującego społeczeństwo danej polis greckiej wykazując, że ikonografia na nich zawarta jest świadectwem i jednocześnie komunikatem wspólnoty obywatelskiej jej mieszkańców.

Słowa kluczowe: Hermes, mennictwo, Ajnos, komunikacja, ekonomia, handel, polityka

**The iconography on coins of Ainos as a manifestation of education
and social communication in an ancient city**

ABSTRACT

Aim. The aim of the research was to analyze ancient coins minted in Ainos in the period 480-200 BCE, primarily with regard to their function as a carrier of information about political and economic changes in the city.

Materials and method. Changes observed in the system of weighing minted coins were analyzed in the context of economic and political changes taking place in the Aegean Sea zone, emphasizing the importance of these changes for specific social groups in the city. An analysis of the depictions of deities and clerical signs on coins was carried out, explaining their role as a means of social communication. A stylistic and comparative analysis of coins from other areas of Greece was also carried out in order to determine the significance and scope of changes observed in the issuance of Ainos coins.

Results. The research enabled a confirmation of the thesis assuming that the variability of ancient coins was the result of not only the natural evolution and improvement of minting skills, but also a reflection of political or commercial changes in a given region of Greece and, at the same time, of internal changes in economic policies.

Conclusions. The results of the research confirmed the importance of coin interpretation in the context of the reconstruction and evaluation of political and economic changes taking place in Greek cities. Coin analyses are also a valuable resource for determining the chronology and dynamics of those changes. The research proves the role of coins as a factor integrating the society of a given Greek city, showing that the iconography contained in them is a testimony and, at the same time, a message of the civic community of its inhabitants.

Keywords: Hermes, coinage, Ainos, communication, economy, trade, politics

WPROWADZENIE

Rejestracja zmian i analiza procesów społeczno-ekonomicznych na danym obszarze jest w dużej mierze ograniczona w czasach przed średniowiecznych, kiedy pismo nie było rozpowszechnione, a powstałe przekazy pisemne nie zachowały się do współczesnych czasów. W przypadku znikomej obecności źródeł historycznych naukowcy zmuszeni są do opierania swoich badań na źródłach materialnych, gdzie najczęściej wykorzystywane do tego są artefakty, czyli przedmioty będące wytworem ludzkich rąk. Człowiek tworząc je tysiące lat temu świadomie (lub też nieświadomie) ukazywał na nich stan ówczesnego świata, w najprostszej formie zjawisko to manifestuje surowiec, z którego wykonano dany przedmiot, czy też techniki zastosowane do jego obróbki. Więcej szczegółowych informacji z zakresu struktury społecznej, obyczajów, norm społecznych czy kwestii przyjętych wierzeń dostarczają przedstawienia ikonograficzne znajdujące się na artefaktach. W czasach antycznych jednym z cenniejszych źródeł pozwalających na szczegółowe przedstawienie konkretnych wydarzeń czy zjawisk były monety. Dzięki ciągłości emisji w danym mieście ukazują one pewien cykl przemian wewnętrznych, które często nie zostały spisane przez historyków lub utrwalone w inny sposób.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie znaczenia monet jako nośnika ważnych informacji o przemianach społeczności miasta greckiego na przykładzie emisji monet z Ajnos, polis położonej w Tracji, o której wiedza pochodząca ze źródeł historycznych jest znikoma.

HANDEL W STAROŻYTNOSCI

Barter stanowił najprostszą formę handlu, która polegała na wymianie towaru za towar i pełnił on ważną rolę społeczno-ekonomiczną na terenie Grecji już za czasów wczesnej epoki żelaza. Zanim rozpowszechniono monety kruscowe na obszarze Grecji w niektórych regionach pojawiły się ustandaryzowane przeliczniki wartości danych przedmiotów wykonanych z brązu lub żelaza. Na inskrypcjach pochodzących z terenu Krety datowanych na VII wiek p.n.e., pojawiają się informacje dotyczące brązowych kociołków (lebetes), które w liczbie pięciu, pięćdziesięciu lub stu wykorzystywane były do opłacania grzywien lub jako środek płatniczy. Przed rozwojem mennictwa ważnymi elementami wymiany były też żelazne pręty (obelos), których garść, czyli równowartość sześciu prętów, tworzyło drachmę. Przedmioty te nie były jednak wyłącznie elementem handlu, ich główną rolą było funkcjonowanie jako ruszt do opiekania wołowiny, a oprócz tego służyły jako dary wotywnie (Metcalf, 2012).

Wraz z pojawieniem się monet kruscowych, celem utrzymania dalszej relacji handlowej, na wyspach greckich Morza Egejskiego zaistniała potrzeba ustalenia stosunku żelaznych prętów do monet. Jeden pręt długości około półtora metra i o wadze jednego do dwóch kilogramów został przyrównany do wartości około jednego grama metalu szlachetnego (w przybliżeniu stosunek 1 gram srebra do 1 kilograma żelaza), który później w systemie wagowym odpowiadał za wagę jednego obola, a 6 gram tego kruszcu tworzyło jedną drachmę. Didrachma, czyli równowartość dwóch drachm lub dwunastu oboli, w egineckim systemie wagowym miała wagę dwunastu gram, co odpowiadało zakładanej wadze obola wynoszącej jeden gram. Inne systemy wagowe spotykane w Grecji zawiązywały lub zaniżały wagę didrachmy; np. w systemie fokajskim, lub też perskim wynosiła gram mniej, a samijskim gram więcej (Mielczarek, 2006).

POCZĄTKI MENNICTWA

Pierwsze monety zaczęto bić w połowie VII wieku p.n.e. na terenie Azji Mniejszej, w lidyjskiej stolicy Sardes. Monety te bite były ze stopu złota i srebra zwanego elektrum, w którego skład wchodziły też domieszki innych metali. Jest to sprzeczne z przekazami Herodota, który pisał o monetach lidyjskich wybijanych z czystego złota i srebra (Metcalf, 2012).

Najwcześniejsze monety wybijane na terenie Grecji nawiązywały do sztuki archaicznej i przedstawiały zwierzęce sylwetki lub ich głowy. Przedstawienia głowy ludzkiej ukazanej z profilu były rzadkością, a te pojawiające się zasadniczo stylizowane były na kanon egipski z uśmiechem archaicznym. Monety te są jednostronne, a rewers przedstawia *quadratum incusum*, czyli kwadratowe zagłębienie

powstałe na monecie podczas wbijania jej do stempla, kiedy zaczęto powiększać rozmiar punc. Pierwsze monety wybijano na Eginie w VI wieku p.n.e. i przedstawiały morskiego żółwia, który symbolizował potęgę morską miasta. Żółw pozostał symbolem wykorzystywanym na monetach do 480 roku p.n.e. W roku 456 p.n.e. Egina została podbita przez Ateny i utraciła swój status potęgi morskiej, co jest też zauważalne w emisji monet, które od tego roku przedstawiają żółwia lądowego. Wydzielenie dwóch rodzajów żółwi bazowało na wyglądzie ich skorupy, gdzie ten lądowy ma rząd perełek ciągnących się od głowy do ogona, a morski posiadał na niej segmenty (Mielczarek, 2006).

HISTORIA AJNOS

Antyczny Ajnos, współcześnie znany jako Enez, znajduje się na wschodnim brzegu rzeki Marica (stgr. *Hebros*) na tureckim terenie półwyspu Bałkańskiego (Rysunek 1). Miasto założone zostało przez eolskich kolonialistów około VII wieku p.n.e., na wiek ten wskazują datowania pierwszych domów odkrytych podczas wykopalisk archeologicznych (Başaran, 2001). Antyczne źródła wskazują, że Ajnos (*Aenus*) został założony po zakończeniu wojny trojańskiej, kiedy to trojański książę Eneasza (stgr. *Aeneas*) wyruszył w podróż, szukając nowego domu (Başaran, 2017).

Rysunek 1

Mapa przedstawiająca obszar Morza Egejskiego, z wyróżnieniem ważniejszych poleis

Źródło: QGIS, opracowanie własne.

Polis rozwijała się nieprzerwanie do V w. p.n.e. na co wskazują odkryte pozostałości murów obronnych świadczące o jej rozkwicie w okresie archaicznym i klasycznym. Miasto kontynuowało swoją niezależność aż do 46 roku n.e., kiedy w wyniku ekspansji rzymskiej Tracja stała się prowincją. Stały rozwój miasta mógł być warunkowany jego lokalizacją przy szlaku morskim pomiędzy Morzem Egejskim i Czarnym, co w znacznym stopniu sprzyjało handlowi i wynagradzało ograniczenia związane z limitowanymi możliwościami produkcji rolnej. Skaliste tereny oraz mało żyzna ziemia pozwalały na ograniczoną uprawę drzew oliwnych, winorośli oraz, na położonych niżej terenach równinnych, zboża. Zajmowano się także hodowlą kóz oraz w mniejszym stopniu koni. Dużego znaczenie hodowli kóz dla mieszkańców polis można domyślać się dzięki licznym przedstawieniom tego zwierzęcia na monetach emitowanych w mieście (Dan i in., 2019).

KULT HERMESA W AJNOS

Nieliczne są źródła historyczne, które dotyczą kultu Hermesa w Ajnos, jego genezy oraz znaczenia dla funkcjonowania polis. Ważnych informacji dostarcza Kallimach z Cyreny, który w swoich dziełach pochodzących z III wieku p.n.e. opisywał początek kultu Hermesa Perferajosa (jamb 7). Opowieść ta przebiega następująco: Epejos, zanim jeszcze wyrzeźbił konia znanego z Wojny Trojańskiej, wyrzeźbił z drewna herme, (rzeźbę przedstawiającą Hermesa, która w zależności od umiejscowienia pełniła różne formy: wyznacznika granic jeżeli stawiana przy drogach lub ochronną jeżeli stawiana na terenie polis) która została zabrana przez rzekę Skamander, kiedy ta wezbrała. W sieci rybackie złowili ją mieszkańcy z Ajnos, którzy rozczarowani swoim połowem postanowili porąbać ją i wykorzystać na opał, jednak zarówno ciosy siekier, czy też ogień nie wyrządziły rzeźbie szkody. Rybacy wyrzucili herme do wody, aby następnego dnia ta znowu trafiła w ich sieci. Uznali oni to za znak od bogów i Hermesowi Perferajosowi postawiono na brzegu świątynię w nadziei na dobre łowy, w której ustawiona została herma (Kallimach, 2017).

MENNICTWO AJNOS

Początki mennictwa w Ajnos sięgają drugiej połowy V wieku p.n.e., gdy w mieście rozpoczęła się emisja srebrnych oboli, dioboli i tetradrachm datowanych na lata 480-400 p.n.e. Pierwsze monety bite były w standardzie wagowym przybliżonym do attyckiego lub wczesnego rodyjskiego, z przewagą tetradrachm o wadze powyżej 16 g. Attycka tetradrachma ważyła 17,28 gram, a diobol 1,44 gram. Diobole pochodzące z Ajnos miały wagę wahającą się między 1,26, a 1,32 gram, co pozwala przypuszczać, że ich standard nawiązywał bardziej do lżejszej wersji standardu attyckiego, niż wczesnego rodyjskiego (Metcalf, 2012). Interpretowanie systemu menniczego występującego w Ajnos jako attyckiego można też wytłumaczyć wzajemnymi relacjami jakie wstępowały między Ajnos i Atenami. Ajnos, podobnie jak wiele innych poleis w V wieku p.n.e., należało do Związku Morskiego zarządzanego przez Ateny i płaciło roczny trybut wynoszący 12 talentów, czyli w przeliczeniu około 312 kilogramów srebra (Mielczarek, 2006).

Najciekawszym elementem mennictwa Ajnos jest jego wcześnie ustalony i prawie niezmienny sposób przedstawiania Hermesa na awersie i kozy na rewersie, wizerunki te utworzyły swoisty kanon charakterystyczny tylko dla tej polis. Zbliżone przedstawienia występowały zarówno na monetach o większej, jak i mniejszej wadze. Monety te zostały podzielone na pięć kategorii, z uwzględnieniem podobieństw stylistycznych i chronologicznych.

Rysunek 2

„Moneta tradycyjna”, awers: głowa Hermesa; rewers: koza i winorośl

Źródło: © The Trustees of the British Museum, Asset number: 639355001.

Pierwszą kategorię tworzą „monety tradycyjne”, czyli monety srebrne, wybijane według wzorca, który pojawił się na początku mennictwa Ajnos (Rysunek 2). Monety te emitowane były pod postacią oboli, dioboli oraz tetradrachm. Ich awers przedstawia głowę Hermesa skierowaną w prawo, Hermes na głowie ma petasos. Rewers przedstawia zawsze kozę, zwróconą w prawo, z inskrypcją oznaczającą miasto mennicze (AI albo AINI) oraz symbolem menniczym przedstawiającym winorośl, liść bluszczu, kaduceusz, sowę, hermę. Większość monet umieszczono w kwadracie incusum. Koniec produkcji tych monet kończy się wraz z V wiekiem p.n.e.

Rysunek 3

„Moneta Antiadasa”, awers: głowa Hermesa; rewers: koza otoczona ramą, inskrypcja ANTIADAS,

Źródło: © The Trustees of the British Museum, Asset number: 639352001.

W latach 453-450 p.n.e. pojawia się nowa kategoria monet, będąca obrazem sztuki menniczej Ajnos (Rysunek 3). Opisywane srebrne tetradrachmy w mniejszym stopniu wprowadzają zmiany na powierzchni awersu, wyróżniają się one całkowicie nowym wykorzystaniem powierzchni rewersu. Awers wciąż przedstawia Hermesa, zwróconego w prawo, noszącego petasos, obok widnieje inskrypcja AINI, dotychczas umieszczana na rewersie. W centrum rewersu znajduje się koza, skierowana w prawo, otoczona ramą, po jej prawej stronie przedstawiony jest Pan, bóg strzegący lasów. Na dokładne datowanie tych monet pozwala inskrypcja biegnąca po zewnętrznej stronie ramy. Przedstawia ona imię ANTIADAS, czyli imię urzędnika, za którego opisywane monety były wybijane w mennicy miasta. Pojawienie się tego typu monet może nawiązywać do wewnętrznych zmian w polis, które niezapisane zostały na kartach historycznych, a przedstawienia ikonograficzne są ich jedynym śladem.

Kolejne dwie monety odpowiadają po części pierwszej kategorii, zostały wydzielone ze względu na fakt, że do ich wykonania musiały zostać wykonane dwa różne stemple mennicze, choć monety te pochodzą z jednej emisji. Opisywane srebrna tetradrachma (15,87 g) i diobol (1,26 g) zostały wykonane w latach 440-412 p.n.e. i ich awers odpowiada „tradycyjnym” monetom. Monety te wyróżnia rewers, na którym prawdopodobnie nie pojawia się symbol menniczy, zostaje on zastąpiony przez przedstawienie drzewa znajdującego się po prawej stronie kozy oraz pagórkowaty teren pod nią, co interpretować można jako przedstawienia krajobrazowe.

Rysunek 4

Moneta „en face”, awers: głowa Hermesa, rewers: koza, inskrypcja EP

Źródło: © The Trustees of the British Museum, Asset number: 639412001.

Razem z rozwojem mennictwa i ulepszeniem techniki rzemieślniczej, pojawiły się bardziej szczegółowe oraz nowe przedstawienia postaci na monetach. Na okres IV wieku p.n.e. z Ajnos znany jest nowy typ srebrnych monet, na których Hermes jest przedstawiony en face, z twarzą lekko skierowaną w lewo (Rysunek 4). Monety te występowały pod postacią tetradrachm, dioboli oraz tetroboli. Głowa Hermesa nadal nosi petasos, w tej samej formie jak w monetach „tradycyjnych”, ozdobiony rzędem koralików. Poza oczywistymi zmianami na rewersie

wynikającymi z poprawienia kunsztu menniczego, ten także nie odbiega znacznie od formy tradycyjnej. Poza zmianami czysto wizualnymi, ciekawe są też zmiany wagowe pojawiające się wraz z tymi monetami. Tetradrachmy są zauważalnie lżejsze, rzadko przekraczają wagę 15 g, co może wynikać z przegranej przez Ateny wojny peloponeskiej i utraty przez miasto sojusznika oraz dobrze znanego szlaku handlowego. Nowa waga monet odpowiada standardowi chioskiemu albo chiosko-rodyjskiemu, ze średnią wagą tetradrachm wynoszącą 15,3 g, co sugeruje, że nowych partnerów handlowych szukano na wyspach, a nie na terenie Grecji kontynentalnej. Wzmógł się produkcja dioboli w tym okresie również może nawiązywać do wyżej wymienionych wojen peloponeskich, co wiązało się ze zmniejszeniem produkcji tetradrachm, które głównie wykorzystywane były w handlu, a zwiększeniem emisji mniej wartościowych dioboli wykorzystywanych do opłacenia najemników.

Rysunek 5

Moneta brązowa, awers: głowa Hermesa, rewers: koza, kaduceusz

Źródło: The Trustees of the British Museum, Asset number: 640448001.

Ostatnie dwie monety przedstawiają typ brązowych monet (Rysunek 5) z przedstawieniami Hermesa na awersie, skierowanego w prawo i noszącego petasos o szerokim rondzie. Na rewersie widoczne jest uproszczone przedstawienie kozy, skierowanej w prawo, z inskrypcjami AINI oraz AINION. Dokładna przyczyna zaniechania produkcji srebrnych monet nie jest znana, być może związana jest z wyczerpaniem zasobu kruszcu lub, co jest bardziej prawdopodobne, z zajęciem przez Filipa II Macedońskiego polis w połowie IV wieku p.n.e. (Head, 1887)

Analizując monety pochodzące z Ajnos, trudno nie zwrócić uwagi na obecne od początku mennictwa symbole (Tabela 1) ukazywane na rewersach. Ograniczone możliwości ustalenia przyczyny pojawienia się konkretnych znaków oraz fakt, że te powtarzające się, często ukazywane były na monetach emitowanych w tych samych latach, doprowadziło do wysunięcia prawdopodobnej tezy, że symbole te były niczym więcej jak znakami mennicznymi, czyli swoistymi podpisami urzędników, za których owe monety były emitowane. Wśród licznych znaków mennicznych występujących na monetach z Ajnos wyróżnić można niewielką ilość symboli, których znaczenia może wykroczać poza przyjętą interpretację. Trzy razy na

monetach widnieje kaduceusz, najbardziej rozpowszechniony symbol Hermesa, mający postać uskrzydłonej laski oplecionej dwoma węzami. W dwóch przypadkach kaduceusz znajduje się obok kozy, jednak raz przedstawiony jest nad grzbietem kozy, jakby przez niego przerzucony. Możliwe, że był to sposób podkreślenia znaczenia kozy dla Ajnos i przyrównania jej pozycji do tej Hermesa. Na srebrnych tetradrachmach dwa razy pojawia się też symbol przedstawiający hermę siedzącą na tronie, co może nawiązywać do hermy wymienionej w jambach Kallimacha z Cyreny i stanowić kolejny dowód na istnienie kultu Hermesa w polis. W latach poprzedzających wojny peloponeskie na monetach z Ajnos obecne było także przedstawienie sowy, symbolu Aten. Prawdopodobnie wizerunek ten był znakiem dobrych stosunków, zarówno handlowych jak i politycznych, panujących między dwoma polis.

Tabela 1

Statystyczny wykaz symboli pojawiających się na monetach z Ajnos

Symbol	Ilość
Liść bluszczu	2
Kaduceusz	3
Pies	1
Sowa	2
Herma na tronie	2
Krab	1
Maczuga	1
Roślina	1
Orzeł	1
Pochodnia	2
Głowa Hermesa	1
Ośmioramienna gwiazda	1
Kogut	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie katalogu wildwinds.com.

ZAKOŃCZENIE

Przykład Ajnos ukazuje jak dużo informacji badacz jest w stanie zdobyć poprzez analizę ikonograficzną monet. Ukazują one jak bardzo rozpowszechniony był kult Hermesa na terenie Grecji kontynentalnej i wyspach, który ciągnął się od Krety aż po greckie poleis na terenie Tracji. Hermes nie był typem boga, którego czczono w wielkich świątyniach poświęconych tylko jemu. Pomimo faktu, że przypisuje mu się wiele patronatów, w dziedzinach mniej lub bardziej do siebie zbliżonych, był głównie patronem handlowców i podróżników, strzegł więc swoich podopiecznych pod postacią herm umieszczonych przy drogach. Norma ta nie obowiązywała jednak w jednym polis, którym było Ajnos. Z przekazów Kallimacha wiadomo, że jego kult był w polis silny, fakt ten podkreśla znaczna emisja monet. Pomimo braku możliwości zidentyfikowania świątyni poświęconej

Hermesowi na terenie Ajnos, to same przekazy literackie i monety dowodzą, że taka świątynia najprawdopodobniej istniała w mieście. Ukazują one też w sposób mniej dosłowny skutki wojen i przemian politycznych, które były stałym elementem starożytnej Grecji. Monety antyczne często można wykorzystać jako źródła uwiarygadniające przekazy pisane. Studia nad monetami danego miasta greckie- go pozwalają na dopowiedzenie nieznanych wcześniej faktów lub umożliwiają ocenę, w przypadku dwóch sprzecznych wersji przekazów, która jest bardziej prawdopodobna.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Başaran, S. (2002). Enez (Ainos) 2001 Yılı Kazi ve Onarım Çalışmaları. *Anatolian Research*, 16, 59-86.
- [2] Başaran, S. (2017). Ainos: History and Archaeology. *The Cultural Aspects of Rivers. Conference Papers*, 28-45.
- [3] Dan, A., Başaran, S., Bruckner, H., Erkul E., Pint, A., Rabbel, W., Shumilovskikh L., Wilken D., Wunderlich, T. (2019). Ainos in Thrace: research perspectives in historical geography and geoarchaeology. *Anatolia Antiqua*, 27, 127-144. DOI:10.4000/anatoliaantiqua.882
- [4] Head, B. (1887). *Historia numorum, a manual of Greek numismatics*. Clarendon Press. DOI:10.11588/diglit.45277
- [5] Kallimach z Cyreny (tłum. 2017). *Dzieła poetyckie: T. 2*. Instytut Studiów Klasycznych Śródziemnomorskich i Orientalnych Uniwersytetu Wrocławskiego.
- [6] Metcalf, E. (red.). (2012). *The Oxford handbook of Greek and Roman coinage*. Oxford University Press. DOI:10.1093/oxfordhb/9780195305746.001.0001
- [7] Mielczarek, M. (2006). *Mennictwo starożytnej Grecji: Cz. 1. Mennictwo okresów archaicznego i klasycznego*. Polskie Towarzystwo Numizmatyczne.

PAŃSTWOWE ROZDAWNICTWO ZBOŻA W CESARSTWIE RZYMSKIM. KSZTAŁTOWANIE POSTAW SPOŁECZNYCH W ŚWIETLE ŹRÓDEŁ IKONOGRAFICZNYCH

Maciej Rząd

Instytut Archeologii, Wydział Nauk Historycznych,
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ul. Szosa Bydgoska 44/48, 87-100 Toruń
E-mail: maciek.rzad@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8746-5673>

ABSTRAKT

Cel. Celem badań było ukazanie społecznych aspektów systemu państwowego rozdawnictwa zboża w Rzymie – annony – na podstawie analizy źródeł ikonograficznych.

Metoda. Do wykorzystanych metod należą: kwerenda biblioteczna, analiza źródeł archeologicznych, ikonograficznych (głównie numizmatycznych) i pisanych.

Wyniki. Za pomocą przedstawień ikonograficznych kolejni cesarze chcieli w odpowiedni sposób zaprezentować się poddanym – jako odpowiedzialni, zdolni do zapewnienia im wyżywienia patroni, mający błogosławieństwo i przychylność bóstw dających obfitość. Głównym rodzajem zabytków, na których można znaleźć takie wizerunki, są monety, były one bowiem używane przez wszystkich obywateli i dawały możliwość łatwego rozpowszechnienia wymaganego przekazu. Znaczenie annony w propagandzie cesarskiej, widoczne na przykładach zabytków numizmatycznych, dodaje nowych aspektów interpretacyjnych pozostałym źródłom ikonograficznym, prezentującym prace związane z przetwórstwem i zarządzaniem zbożem. Analizując przedstawienia czynności takich jak: odmierzanie ziarna, wyładunek statków w porcie czy transport zboża Tybrem, należy mieć bowiem na uwadze fakt, że mogą one być nie tylko prostymi ilustracjami działań pojedynczych ludzi lub prywatnych organizacji, lecz również stanowić świadectwo powiązania przedstawionych na nich osób z wielkim, złożonym systemem annony.

Wnioski. Źródła ikonograficzne są materialnym dowodem działań władz Cesarstwa, mających przynieść określone skutki społeczne, takie jak przekonanie ludu o hojności i opiece władcy oraz wzbudzenie poczucia zależności od panującego. Przez porównanie z przekazami pisаныmi umożliwiają pełniejsze zrozumienie znaczenia instytucji annony w społeczeństwie rzymskim.

Słowa kluczowe: Cesarstwo Rzymskie, zboże, annona, monety, ikonografia, propaganda